

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ
МИНИСТРЛІГІ МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**Л. Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТИ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л. Н.
ГУМИЛЕВА**

**"ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ДАМУЫ: ШЫНДЫҒЫ МЕН БОЛАШАҒЫ"
атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК ТРУДОВ
международной научно-практической конференции
"СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ НЕЗАВИСИМОГО
КАЗАХСТАНА: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ"**

**9 желтоқсан, 2021
Нұр – Сұлтан**

ӘОЖ 338.2 (574) (075.8)

ҚБЖ 65.9 (5Қаз) я73

Т29

Редакция алқасы

МАЙДЫРОВА А.Б. - төрайым, э.ғ.д., профессор, кафедра меңгерушісі,

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

БАЙЖОЛОВА Р.А. - э.ғ.д., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ЕГЕМБЕРДИЕВА С.М. - э.ғ.д., профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия

ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ТЛЕСОВА Э.Б. - э.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

БЕРЖАНОВА А.М. - э.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Л.Н. Гумилев

атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ЖАНАБАЕВА Ж.К. - э.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

АУЕЛБЕКОВА А.К. - э.ғ.к., доцент Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ДОСМАҒАНБЕТОВ Н.С. - э.ғ.м., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

КАЗБЕКОВА З.К. - магистрант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

НҰРЛАНҰЛЫ А - магистрант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ISBN 978-601-337-610-3

Т29 "Тәуелсіз Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуы: шындығы мен болашағы" атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. –Нұр-Сұлтан: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2021. – 361 б.

Сборник трудов международной научно-практической конференции "Социально-экономическое развитие независимого Казахстана: реалии и перспективы". – Нур-Султан: ЕНУ им.Л.Н.Гумилева, 2021. – 361 с.

Works of the International scientific - practical conference "Socio-economic development of independent Kazakhstan: realities and prospects". - Nur-Sultan: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2021. – 361 p.

ӘОЖ 338.2 (574) (075.8)

ҚБЖ 65.9 (5Қаз) я73

ISBN 978-601-337-610-3

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2021

© Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2021

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ДАМУЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫМЕН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

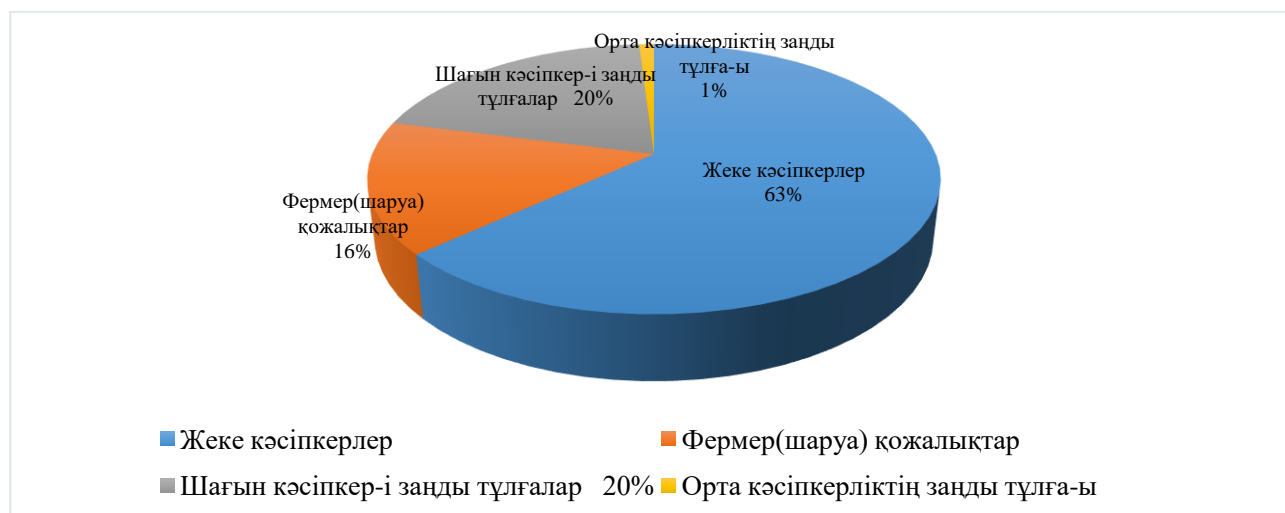
Бахытұлы А.

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.

Экономика тұрғысынан жанданудың алғашқы кезектегі қозғалтқыштарының бірі түрінде ШОБ–тің алатын орны ерекше. 2021 жылғы 01 қыркүйекте мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев, бірлескен отырысында «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Жолдауын жариялап, Қазақстанның алдағы даму стратегиясын айқындап берді, соңғы 10 жылда кәсіпорын иелерінің табысынан 60 пайызға артта қалып келген еңбекақы қорын көтеру қажеттігін айтты. Сонымен қатар мемлекет басшысы микро және шағын кәсіпкерліктің еңбекақы төлеу қорынан алынатын бірыңғай төлем көлемін 34 пайыздан 25 пайызға дейін төмендетуді ұсынды. Бұл бизнестің мыңдаған қызметкерін «көлеңкелі айналымнан» шығаруға, зейнетақы, әлеуметтік және медициналық сақтандыру жүйелерінің толық қатысушысы болуына ықпал етеді [1]. Искерлік секторы біздің үкіметімізде іргелі кеңістікті құрайды, мұның өзекті жауабы ауқымды жұмыс бағыттарын ұсыну арқылы жұмыссыздық проблемасын шешеді, мамандық бойынша орналасу мүмкіндіктерін кеңейтеді, халықтың өмір сүру сапасын күшейтеді, тағы өркендеуіне ықпал етуі күмәнсіз.

Бүгінгі таңда, Қазақстанның экономика статусына коммерциялық іс–қимылы секторының әсері өте ауқымды, ЖІӨ–нің төрттен бір бөлігін, барлық жұмыс орындарының үштен бір бөлігін қамтиды.

Сурет 1. ШОК ауқым секторының негізгі құрылымы 2021 жылға арналған статистикасы

Ескерту - [4] әдебиет негізінде автормен құрастырылды

Әрбір ағымды елдегі шаруашылық ШОБ-тің нарықтық қалыптасуы стратегиялық экономикасының қарқынды жылжуындағы аса маңызды түрдегі құрамдас бөлігі екені рас. Жыл басынан бері дәстүрлі экономикалық мөлшердегі өсімнің анықталған оң динамикасы қазіргі кезде елімізде бірте-бірте байқалады. Зерттеу жүргізу нәтижесінде, биылғы сәйкес 1-ші жарты жылдықтың бастапқы қорытындысы негізінде жалпы ішкі өнім 4,1 пайызға өскені, ал он бір айға қатысты статистикасын орнықты жүргізу барысында өсу сипаты 4,4 %-ды құрағаны белгілі болды [2-3].

Мемлекетіміздегі белсенді деген ағымдағы субъектілердің басты саны 2018 жылдан салыстырғанда 17,6 пайызға өскен және де 1 347700 -ді қамтиды.

Алайда зор деңгейде максималды дәрежеге көтерілгендер көп-ақ облыстар пен қалалар: Ақтөбе облысы - 21,3 пайыз, Атырау облысы-16,6, Жамбыл облысы - 17,4 процент, Қызылорда аумағы - 27,4% және де келесідей Нұр-Сұлтан қаласы 2020 жылы 2018 жылмен анықтап қарағанда белсенділер бойынша 45,8 процентке көбейген. Әрине бұған әсер жасаған біршама маңызды факторлар әлі де алда айтылады.

Кесте 1. Қазақстан Республикасында 2018-2020 жж. белсенді ШОБ қызметіндегі субъектілерінің саны, облыс пен қала бойынша анализ жүргізу

Облыс, қала	2018	2019		2020		
	Бірлік	Бірлік	Өзгеріс, % 2018 жылмен	Бірлік	Өзгеріс,% 2019 жылмен	Өзгеріс,% 2018 жылмен
Қазақстан Республикасы	1 145994	1 241328	108,31	1 347700	108,56	117,6
Нұр-Сұлтан қаласы	97251	124685	128,20	141800	113,72	145,8
Алматы қаласы	169985	174509	102,66	196500	112,6	115,59
БҚО	37111	40062	107,95	43100	107,58	116,13
ОҚО	177411	-	-	-	-	-
СҚО	27587	28969	105,0	29900	103,21	108,38
ШҚО	79966	87678	109,64	87400	99,68	109,29
Маңғыстау обл.	47015	51096	108,68	52300	102,35	111,24
Қызылорда облысы	37450	42342	113,06	47700	112,65	127,36
Қарағанды облысы	79276	84032	105,99	89100	106,03	112,39
Қостанай облысы	48237	51093	105,92	51800	101,38	107,38
Жамбыл облысы	58692	63262	107,78	68900	108,91	117,39
Атырау облысы	42897	46756	108,99	50000	106,93	116,55
Ақтөбе облысы	50209	54430	108,40	60900	111,88	121,29
Ақмола облысы	41719	44106	105,72	45700	103,61	109,54
Алматы облысы	109877	115630	105,23	122600	106,02	111,57
Павлодар облысы	41311	43820	106,07	45100	102,92	109,17
Шымкент	-	58054	-	72600	125,05	-
Түркістан облысы	-	130804	-	142300	108,78	-

Ескерту - [4] әдебиет негізінде автормен құрастырылды

ШОК-ң басты құрылымы экономика тұрғысынан даму жағдайында кәсіптік лайықты саланың және түгел экономикалық статустың жандандыруының аса шешуші көрсеткіштерінің бірі екені күмәнсіз. Мына берілген суретке баса назар бөлетін болсақ, үкіметіміздегі сауда саласы тұрғысынан ең дегенже көп үлестік пайызды, атап айтқанда 25,8 процентін қамтып жатқанын көреміз.

Өйткені, ағымдық таңдағы проблемалардың маңыздысы – негіздеменің болмауы, қай көлемдегі қаражат бөлудегі сұрақ туындайды. Барлық құжаттамалар жергілікті ережелерге, заңнамалық бюджет актілеріне сәйкес реттелуі міндет.

Айтылған кемшілік тек тежеуші мағынадағы фактор емес, осы саланы айтарлықтай жаңа деңгейге шығару мақсатында ұтымды қосымша іс - қимылдар орындалу керектігі туындайды:

- ШОБ аспектісі төңірегіндегі өкілдерге аса негізгі болады-ау деген бағыттар ауқымында, бұл жерде бизнесті тіркеуден бастап бірте қашықтықтан оқытуға дейін; сертификаттау, лицензиялау, тағы басқалары орын алуы мүмкін ережелерді барынша жеңілдету;

- лизингтік қызметтерді және құзіретті қаржылық-несиелік саясатын айтарлықтай деңгейде жетілдіру;

- кәсіпорын сектор өкілдеріне ақпараттық қолпаштауды жақсарту және олардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

- орын алатын маңызды қаржылық есептілік пен есепті стратегиялық тұрғыда анықтау;

- кәсіп бастаған иелеріне салық салу процесс жүйесін саналы мониторинг әзірлеу.

Сурет 2. Қазақстанда кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау жүйесі
Ескерту –[4] әдебиет негізінде автормен құрастырылды

Былайша жалпылай қарап алғанда ғылыми әдістемелік жүйені басқарушысы ретінде үкіметті қарастырамыз. Әкімшілік бірқатар кедергілерді жою мақсатында қадағалау органдары, әкімдіктер, кәсіпкерлердің қоғамдық бірлестіктері («Атамекен») жатады. Қаржылық қолдауға - дамудың ұлттық

институттары (соның ішінде «Даму»), ал фискалдық саясатқа - салық комитеті және соңғысы қаржылық емес көмек беруде әкімдіктер, ұлттық институт мекемелері шараларды талқылап, мәселелерді шешеді.

Кесте 2. «Даму» АҚ – ның 2019 жыл бойынша ШОК-ті қаржылық қолдау негізінде ұсынған нәтижелері

Қордың бағыттары	Несие сомасы	Пайыздық мөлшерлеме, кепілдік
Қарыздарды ЕДБ – ке шартты түрде орналастыру		
1. ШОБтегі өнеркәсіп өндірісі үшін	1850 млн. теңге	6,0%
2. Өңірлердегі ШОК үшін	200 млн. теңге	8,5 %
3. ШОБ барлық салалары үшін (микрокредиттік ұйымдар арқылы)	8000 МРП	6,0 %
4. Субсидияланған проценттік мөлшерлемесі	2,5 млрд. теңге	5 %
5. Жаңадан кәсіп меңгерушілер үшін	20 млн. теңге	85 % - ға дейінгі кепілдік
6. Экономиканың басым секторларындағы ШКС үшін	360 млн. теңге	50 % -ға дейін кепілдік
7. Өңдеу өнеркәсібіндегі кәсіпкерлік субъектілері үшін	1850 млн. теңге	20 % -ға кепілдік
Ескерту - [4] әдебиет негізінде автормен құрастырылды		

Қазақстан экономикасында нақты орныққан Даму акционерлік қор фондының жекеленген инвестициялық жобаға қатысушылардың рөлін талқылайық. 2018 жылы шағын бизнеске келесідей қор арқылы қолдау көрсеткендердің нәтижесі - 8,0 трлн теңге көлемінде өнім өндірген еді. Ал, 2017 жылы – 5,4 трлн теңге, 2016 жылы - 4,0 трлн теңге, 2015 жылы–2,8 трлн тг. 2018 жылғы ақпаратқа сүйенсек,кәсіпкерліктен түскен салық түсімдерінің мөлшері – 443 млрд теңгені құрды, 2017 жылда – 334, 2016 – 253,160 млрд теңге – 2015 жылы. Тағы қосатын ақпарат, 2018 жылы құрылған жұмыс орындары – 8,7 мың дана. Халықаралық қаржы ұйымдарынан қаржыландыруды тарту барысында: Азия Даму Банкі \$ 700 млн, Еуропалық қайта құру және даму банкі \$ 202 млн, Біріккен Ұлттар Ұйымының даму бағдарламасы \$ 3 млн жіберілді.

Баяндалған программаның операторы «Қазақстандық тұрақтылық қоры» АҚ (ҚТҚ – бұдан әрі), ал бұл жерде Ұлттық банк ҚТҚ –ді қосымша капиталдандыруды жүзеге содан әрі әзірлейді.

Ескеретін ақпарат бейнесінде ШОК-ті мемлекеттік реттеу деп осы жердегі белгілі бір қағидалады шынайылыққа асыруға негізделген,олардың арасындағы жалпылардың ішіндегі протекционизм болып келеді,өйткені нарықтық түр қалпындағы экономикада ШОБ әртүрлі жағдаяттарда үкіметтік қолдауынсыз өздігінен бизнесмен тұлға, бәсекелік ортаға қабілетті бола алмайтыны анық [5].

Кесте 3. «Бизнестің жол картасы 2025» мемлекеттік бағдарламаның операторлар тізімі

Атауы	Анықтамасы
Атамекен ҰКП	Басты міндеті – кәсіпкерліктің әдеттегі мүдделері мен құқықтарын қорғай отырып, барлық заңнамалық, нормативтік ережелерін қалыптастыру рәсім - процесіне кеңінен қамту. Палатының шешуші функцияларына осылар кіреді: аймақтардағы қызмет жағдайына қадағалау жүргізу, отандық өндірісті қолдау
ҚазАгро	АӨК-нің ұлттық программасы орнықты бір салалық нысандағы бағыттарды (сүт және ет мақсатындағы құс, ірі қара мал өсіру және суармалы жерлерді игеру, серпінді түрде бау-бақша өсіру, қант өнеркәсібін жандандыру) жетілдірді көздейді.
Damu	Қаржылық көмек түрлері: - жекеленген салаларға және аймақтарға арналған мақсатты бағдарламалар төңірегінде жеңілдетілген нұсқада кредит беру; - микронесиелік ұйымдар көмегімен микронесиені субъектілерге реттеп, рәсімдеу;
Qazindustry	Ол инновациялық өнімді өздігінен шығаратын компанияларға қаржылық көмек ұсынады, экспорттаушылар үшін көлік шығындарын өтеуге өзінің қол ұшын тигізеді.
Ескерту - [4] әдебиет негізінде автормен құрастырылды	

ШОК-терге қол ұшын ұсыну жәрдемі кішігірім компанияларда туындайтын мәселелерді ескеріп, соған сәйкес шешуге бағытталған:

- орын алған капитал нарықтарына қол жеткізуге жағдай жасау - салықтық жеңілдіктер, жеңілдетілген несиелеу ставкалары ішіндегі айырмашылықты қаржыландыру түріндегі оңайтылған кредиттеу, мемлек-к инвестицияларға субсидия және амортизацияның арнайы ставка көрсеткіштері;

- жаңадан шыққан технологияларға барынша қол жетімділікті жеңілдету әрекеттері, яғни экономикалық ақпараттармен, сонымен қоса технологиялармен көптеп қамтамасыз еткізу, оқыту және де мәнді кеңесті бәріне айту;

- шаруашылық ортаның инфрақұрылымын жетілдіруге өзіндік ықпалын тигізетін кластерлік-желілік тәсілді ендіру.

ШОК секторындағы мемлекеттік саясаттың дәйектілігі мен тұтастығы осылармен негізделі қамтамасыз етіледі:

- үкіметтік реттеу түріндегі объектілерінің толық өмірдік циклын басқаруды қамтамасыз етін механизмдерді біріктіру;

- аумақтық және салалық жағдайды бірыңғай тапсырыс берушінің құқықтарымен қамтамасыз ететін басқару субъектілерін зерттеу;

- әртүрлі дәрежедегі өкілетті және атқарушы билік өкілдіктерін, құқықтарын, міндеттерін нақты шектеу барысындағы ұйымдық басқару құрылымдарын құру;

- мақсатты бағдарламалар мен жобаларды іске асыруда матрицаны және басқа заманауи құрылымдарды басқару практикасында қолдану;

- ақпаратты жинау, өңдеу, сақтау және материалдық-техникалық, кадрлық көмек ұсыну.

«Бизнестің жол картасы-2020» бағдарламасын нақты іске қосу жылдарында ШОБ-тің жалпы ішкі өнімдегі үлесі 2019 жылда 28,4 пайызға артқан. Ал 2015 жылдары осы көрсеткіш мөлшері 24,9 процентті құраған. Байқап кететін фактор - жұмыс жасап жүрген ШКС-нің барлық саны 1,3 млн адам болған. Өткен жылдармен 400 мың субъектіге артты, жұмысшылар көлемі 300 000-ға өсіп, 3,3 млн адамды құраған. Берілген бағдарлама аясында 16 000-нан жете ШКС-н қаржыландырды, 100 000-нан астам кәсіп бастаушыларға оқу курстарын тағайындады, жалпы 15,5 трлн. тг болатын көлеміндегі өнім мөлшерін өндірді, мұнымен бірге 1 триллион теңге ауқымында салық төлеген болатын – делінген ақпарат статистикасында [6].

Соңғы нәтижені шығару барысында, келесіндей қорытындылар жасалынды: елімізде ШОК-ті үкіметтік қолпаштау қаржылық және де қаржылық емес сипаттағы әрекеттерді пайдалануда. Дегенмен де, бұндай шараларды тиянақты орындау мақсатында қатаң мемлекеттік бақылау жүргізіле отырып, шет елдердің практикасымен салыстырып және олардың жағымды оң белгілерін үкіметтік бағдарлама әрекетіне ендіру міндет. Бұл бөлімде айтылған үкіметтік қолпаштау мен кәсіптік әрекетті жетілдіру аясындағы іс-шараларын одан сайын дамыту қағидалары туралы келесідей белгіленген бөлімде ашып, көрсетіледі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – Ел өркендеуінің берік негізі». 2021 жыл 1 қыркүйек.

2. Кәсіпкерлікке әсер ететін факторлар, кәсіпкерлік кітапша. [Электрондық ресурс]- Қолжетімділік тәртібі: startuped.net, 2019

3. «Стратегия 2050» - Шолу және аналитикалық талдау порталы , ЖІӨ – дегі үлес Қазақстанның экономикалық өсуіне ықпалы. [Электрондық ресурс]- Қолжетімділік тәртібі: strategy2050.kz , 2019

4. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы. [Электрондық ресурс]- Қолжетімділік тәртібі: stat.gov.kz , Нұр – Сұлтан, 2018-2021

5. Қазақстанда бизнес жүргізу : құқықтық негіздер. [Электрондық ресурс]- Қолжетімділік тәртібі: aequitas.kz, Алматы, 2017, 39-47 беттер

6. Ұлттық статистика бюросы негізінде – ҚР-дағы 2020 жылдағы Шағын және орта кәсіпкерлік. [Электрондық ресурс]- Қолжетімділік тәртібі: ranking.kz, 2020

МЕРЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СФЕРЕ ТУРИЗМА

Бердибеков Д.А.

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
г. Нур-Султан, Казахстан